

Verschillen in straftoemeting in soortgelijke zaken

Een kwantitatief onderzoek naar de rol van specifieke kenmerken van de dader

Hilde Wermink, Jan de Keijser en Pauline Schuyt[1]

Spelen kenmerken van een verdachte als een al dan niet Nederlands uiterlijk en het al dan niet spreken van de Nederlandse taal een rol bij het bepalen van de straf? In het hier beschreven onderzoek, dat door externe peer reviewers is beoordeeld, wordt dit, voor zover bekend, voor het eerst onderzocht op basis van directe observaties tijdens strafzittingen van de politierechter. Daders met een Nederlands uiterlijk die ook de Nederlandse taal spreken blijken de minste odds te hebben om veroordeeld te worden tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. In vergelijking met die groep zijn de odds om veroordeeld te worden tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor daders met een buitenlands uiterlijk die de Nederlandse taal spreken ruim vijf keer hoger. Voor daders met een buitenlands uiterlijk die ook nog eens de Nederlandse taal niet machtig zijn, zijn de odds om achter de tralies te verdwijnen maar liefst twintig keer hoger.

De relatief grote vrijheid van de rechters bij het bepalen van de straf is van belang voor de wijze waarop zij tot hun straf komen en de factoren die daarbij een rol spelen. In eerder onderzoek is aangetoond dat de straf die wordt opgelegd door de rechter voor het grootste gedeelte wordt bepaald door het delict dat is gepleegd en de criminele geschiedenis van de dader.[2] Echter, op basis van de 'focal concerns' theorie wordt verondersteld dat de rechter bij het bepalen van de straf onder andere rekening houdt met de geschatte gevaarlijkheid van de dader, waardoor kenmerken van de persoon van de verdachte ook een rol spelen bij de straftoemeting. In het huidige onderzoek richten wij ons op de rol van het al dan niet betuigen van spijt, het geslacht en het gecombineerde kenmerk van een al dan niet Nederlands uiterlijk met het al dan niet spreken van de Nederlandse taal bij het bepalen van de straf. Bij het vaststellen van die relaties zal rekening worden gehouden met andere kenmerken waarvan bekend is dat zij een rol kunnen spelen bij de straftoemeting, zoals delictskenmerken en kenmerken van criminele geschiedenis.

Eerder onderzoek naar straftoemeting heeft zich met name gericht op het verklaren van verschillen in straftoemeting op basis van demografische kenmerken van daders, zoals etniciteit[3] en verschillen in straftoemeting tussen rechters en rechtbanken[4]. Naar aanleiding van onder meer die onderzoeken[5] is binnen de rechtsprekende macht de afgelopen twintig jaar veel aandacht besteed aan het ontwikkelen van instrumenten ten behoeve van een consistentere straftoemeting. Na de invoering van die instrumenten is onderzoek naar verschil in straftoemeting in Nederland, op enkele uitzonderingen na[6], van de empirische radar verdwenen. Tevens ontbreekt in veel voorgaand onderzoek aandacht voor hetgeen zich op de zitting afspeelt, terwijl men doorgaans meent dat specifieke omstandigheden tijdens de strafzitting, zoals het optreden van de raadsman of -vrouw van de verdachte, de opstelling van de verdachte en de slachtofferverklaring de straftoemeting mede beïnvloeden.[7]

In eerder straftoemetingsonderzoek is vooral gebruikgemaakt van officieel geregistreerde gegevens (rechtbankstatistieken) en van quasi-experimentele methoden aan de hand van schriftelijke casussen. In beide gevallen ontbreekt een realistisch beeld van wat zich op de zitting afspeelt. Het is daarom goed nader onderzoek te doen naar deze factoren. Observaties tijdens het onderzoek ter terechtzitting vormen daarvoor een geëigende methode. In dit onderzoek richten wij ons op één aspect van straftoemetingsbeslissingen, namelijk de beslissing om al dan niet een onvoorwaardelijke gevangenisstraf op te leggen. De gevangenisstraf is de zwaarste straf die in Nederland opgelegd kan worden en heeft grote gevolgen, zowel bedoelde als onbedoelde.

In Nederland heeft onderzoek zich overigens al eerder gericht op gegevens afkomstig van observaties tijdens zittingen.[8] In die studies is onderzocht hoe het communicatieproces verloopt tijdens de zitting, hoe verdachten zich tijdens de zitting gedragen en hoe de sanctie door de rechter wordt gemotiveerd. De rol van hetgeen zich ter zitting afspeelt, zoals het al dan niet betuigen van spijt en het spreken van de Nederlandse taal, bij straftoemeting is echter niet eerder onderzocht op basis van directe observaties.

Theoretische achtergrond en bevindingen van eerder onderzoek

Een gezaghebbende sociaalwetenschappelijke benadering van factoren die een rol spelen bij de straftoemeting is de 'focal concerns' theorie. Volgens deze theorie grijpt de rechter bij het nemen van de straftoemetingsbeslissing terug op de volgende drie criteria:

1) de mate van verwijtbaarheid van de dader;
2) de gevaarlijkheid van de dader / bescherming van de maatschappij;
3) de praktische gevolgen van de beslissing voor organisaties en individuen.[9]

Verondersteld wordt dat de straftoemetingsbeslissing het resultaat is van een complexe besluitvorming waarin alle relevante kenmerken en verscheidene 'focal concerns' door de rechter in overweging worden genomen.

Het criterium van de mate van verwijtbaarheid is gerelateerd aan de 'just deserts' filosofie van straffen, waarin gesteld wordt dat de straf moet passen bij de ernst van het delict dat is gepleegd en de schuld van de dader. Tevens wordt verondersteld dat een criminele geschiedenis van invloed zou kunnen zijn op de mate van verwijtbaarheid van de dader. Daders met een criminele geschiedenis zouden zwaarder gestraft kunnen worden, omdat een dergelijke geschiedenis een grotere mate van verwijtbaarheid suggereert voor het huidige gepleegde delict.[10] Daarnaast zouden daders met een strafblad ook als gevaarlijker kunnen worden gepercipieerd door het verhoogde risico van recidive. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat deze delictskenmerken en kenmerken van criminele geschiedenis het grootste deel van de straftoemetingsbeslissing verklaren.[11] Desalniettemin is er bewijs dat de straftoemetingsbeslissing zelfs na controle op delictskenmerken en kenmerken van criminele geschiedenis wordt beïnvloed door socio-demografische kenmerken, zoals het geslacht en de etniciteit van de dader.[12]

Naast het uiterlijk van de verdachte wordt ook verwacht dat de taal die de verdachte tijdens de zitting spreekt de straftoemeting beïnvloedt

Gezien de beperkte tijd en informatie die voor de rechter voor handen is over de gevaarlijkheid van de dader stelt de 'focal concerns' theorie dat de rechter terugvalt op eigen ervaringen met daders uit bepaalde sociale groepen en criminele stereotypen.[13] Zelfs wanneer uitgebreide informatie beschikbaar is over de verdachte is recidive nooit volledig voorspelbaar en daarnaast is het karakter van de verdachte nooit volledig te doorgronden.[14]

Auteurs

1. H.T. Wermink MSc, dr. J.W. de Keijser en mr. dr. P.M. Schuyt zijn resp. als promovendus, universitair hoofddocent Criminologie en universitair hoofddocent Straf- en strafprocesrecht verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. De auteurs willen Johan van Wilsem en Anke Ramakers bedanken voor het leveren van constructief commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Noten

2. Zie bijvoorbeeld B. Rovers, *Klassenjustitie. Overzicht van onderzoek naar selectiviteit in de Nederlandse Strafrechtketen*, Rotterdam: Erasmus University 1999 en J.T. Ulmer, *Social Worlds of Sentencing: Court Communities under Sentencing Guidelines,* Albany, NY: State University of New York Press 1997 en J.D. Wooldredge. 'Analytical rigor in studies of disparities in criminal case processing', *Journal of Quantitative Criminology* 1998-14, p. 155-179.
3. B. Rovers, *Klassenjustitie. Overzicht van onderzoek naar selectiviteit in de Nederlandse Strafrechtketen*, Rotterdam: Erasmus University 1999. Zie ook D. Steffensmeier en S. DeMuth, 'Ethnicity and sentencing outcomes in U.S. federal courts: Who is punished more harshly', *American Sociological Review,* 2000-65, p. 705-729 en S.D. Bushway en A.M. Piehl, 'Judging judicial discretion: Legal factors and racial discrimination in sentencing', *Law & Society Review,* 2001-35(4), p. 733-764.
4. J.P.S. Fiselier, 'Regionale verscheidenheid in strafrechtspleging', *DD* 1985, p. 204-211. Zie ook J.W. de Keijser, *Punishment and Purpose: From moral theory to punishment in action*, Amsterdam: Thela Thesis 2000. A.C. Berghuis, 'De harde en de zachte hand; een statistische analyse van verschillen in sanctiebeleid', *Trema,* 1992-3, p. 84-93.
5. Zie ook R. Jongman en T. Schilt, 'Gelet op de persoon van de verdachte…', *TvCr* 1976-6, p. 273-287; A.C. Berghuis, 'Gelijkheid van straffen', *Trema,* 1992-3, p. 77-84.
6. Zie bijv. F. van Tulder en B. Diephuis, 'Afgewogen straffen. Analyse en verbetering van de databank consistente straftoemeting', *research memoranda,* 2007-3(4), p. 1-68.
7. S.G.C. van Wingerden en P. Nieuwbeerta, *De vervolging en berechting van moord en doodslag in Nederland, 1993- 2004*. Rapport NSCR-2006-2.
8. Zie bijv. G.P. Hoefnagels, *Een eenvoudige zitting,* Alphen aan den Rijn: Samsom 1980; P. Bal, *Dwangkommunikatie in de rechtszaal,* Arnhem: Gouda Quint BV 1988; G. Kannegieter, *Ongelijkheid in de straftoemeting. De invloed van de sociale positie van de verdachte op strafrechtelijke beslissingen*, Groningen: Wolters Noordhoff B.V. 1994; D. Ecoma-Verstege en S. van Wingerden, 'Ook de mondelinge motivering van de straftoemetingsbeslissing laat te wensen over', *Proces* 2009-88(1), p. 36-46; W. van Rossum, *Verschijnen voor de rechter. Hoe het hoort en het ritueel van Turkse verdachten in de rechtszaal*, Amsterdam: Duizend en Een 1998.
9. D. Steffensmeier, J.T. Ulmer en J.H. Kramer, 'The interaction of race, gender and age in criminal sentencing: The punishment cost of being young, Black and male', *Criminology* 1998-36, p. 763-797.
10. J.V. Roberts en A. von Hirsch, *Previous convictions at sentencing. Theoretical and applied perspectives*, Oxford and Portland, Oregon: HART publishing 2010.
11. Zie bijv. B. Rovers, *Klassenjustitie. Overzicht van onderzoek naar selectiviteit in de Nederlandse Strafrechtketen*, Rotterdam: Erasmus University 1999 en J.T. Ulmer, *Social Worlds of Sentencing: Court Communities under Sentencing Guidelines,* Albany, NY: State University of New York Press 1997 en J.D. Wooldredge, 'Analytical rigor in studies of disparities in criminal case processing', *Journal of Quantitative Criminology* 1998-14, p. 155-179.
12. K. Daly en R.L. Bordt, 'Sex effects and sentencing: An analysis of the statistical literature', *Justice Quarterly* 1995-12, p. 141-176 en M. Zatz, 'The convergence of race, ethnicity, gender, and class on court decisionmaking: Looking toward the 21st century', *Criminal Justice: The national institute of justice journal* 2000-503-552.
13. C. Albonetti, 'An integration of theories to explain judicial discretion', *Social Problems* 1991-38, p. 247-266.
14. M. Bagaric, *Punishment and Sentencing: A rational approach,* London: Cavendish 2001.

Bij Nederlands onderzoek naar beslissingen over schuld en straf onder niet-juristen is een aanwijzing gevonden dat negatieve stereotypering van de verdachte bij beslissingen onder tijdsdruk leidt tot een grotere kans op een schuldigverklaring en tot een zwaardere straf.[15]

Met betrekking tot het geslacht van de verdachte is in eerder onderzoek aangetoond dat vrouwen door rechters ingeschat worden als minder gevaarlijk, minder verwijtbaar en meer berouwvol in vergelijking met mannen.[16] Allochtonen of verdachten met een buitenlands uiterlijk zouden vanwege stereotypen juist als gevaarlijker kunnen worden ingeschat door rechters, bijvoorbeeld door hun buitenproportionele deelname aan crimineel gedrag en oververtegenwoordiging in de gevangenispopulatie in vergelijking met Nederlandse daders.[17] Wanneer de rechter de samenleving wil beschermen tegen recidive zouden zij deze daders mogelijk eerder veroordelen tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf, zodat zij in ieder geval tijdelijk geen delicten in de samenleving kunnen plegen. In een overzichtsstudie laat Rovers zien dat verdachten met geringe sociaaleconomische hulpbronnen (inclusief allochtonen) naar verhouding vaker een onvoorwaardelijke straf krijgen opgelegd (in plaats van een voorwaardelijke straf) en ook vaker een vrijheidsstraf in plaats van een geldboete.[18] Op basis van de 'focal concerns' theorie en de bevindingen van eerder onderzoek verwachten wij dat daders met een buitenlands uiterlijk zwaarder gestraft zullen worden dan daders met een Nederlands uiterlijk en dat vrouwen lichter zullen worden gestraft dan mannen. Wij verwachten dat dit zelfstandige effecten zijn, dus onafhankelijk van andere kenmerken zoals het delict en het al dan niet hebben van een strafblad.

Naast het uiterlijk van de verdachte wordt ook verwacht dat de taal die de verdachte tijdens de zitting spreekt, de straftoemeting beïnvloedt. Het spreken van een andere taal door de verdachte kan namelijk leiden tot taalbarrières tijdens het onderzoek ter terechtzitting. Voor verdachten is het moeilijker om emoties en gevoelens over te brengen op de rechter en door de aanwezigheid van een tolk verloopt het communicatieproces niet direct, wat tevens kan leiden tot misvattingen. Ook zouden daders met een buitenlands uiterlijk die ook niet de Nederlandse taal spreken door negatieve stereotypering als gevaarlijker ingeschat kunnen worden dan daders met een buitenlands uiterlijk die Nederlands spreken, bijvoorbeeld door een verwachte mindere binding met de samenleving. Daders met een buitenlands uiterlijk die ook niet de Nederlandse taal spreken, lopen daardoor het risico zwaarder gestraft te worden dan zowel daders die er Nederlands uitzien en de Nederlandse taal spreken als daders die er buitenlands uitzien en de Nederlandse taal spreken.[19] Bij

Rechters kunnen onbewust (negatieve) stereotyperingen gebruiken om de gevaarlijkheid van de dader te bepalen

het bepalen van een straf bij daders die de Nederlandse taal niet beheersen, kunnen daarnaast praktische bezwaren een rol spelen. Indien verdachten de Nederlandse taal niet beheersen, zal een rechter wellicht geen taakstraf willen opleggen vanwege de problemen die bij de tenuitvoerlegging daarvan kunnen ontstaan door het niet beheersen van het Nederlands. Bij de tenuitvoerlegging van taakstraffen is namelijk niet voorzien in tolken. Bij het grotendeels wegvallen van deze strafoptie zou de rechter eerder geneigd kunnen zijn om een gevangenisstraf op te leggen.

Naast het al dan niet spreken van de Nederlandse taal door een verdachte is er nog een ander kenmerk dat zich bij uitstek op de zitting openbaart en dat de rechter als handvat voor stereotypering wellicht onbewust gebruikt bij het inschatten van gevaarlijkheid. Dat betreft de mate van het betuigen van spijt door verdachte. Volgens Drass en Spencer is het betuigen van spijt een indicatie dat het minder waarschijnlijk is dat de dader in de toekomst hetzelfde of soortgelijk gedrag opnieuw zal vertonen.[20] De studie van Drass en Spencer toont, met behulp van data afkomstig uit de Verenigde Staten, aan dat het betuigen van spijt inderdaad van invloed is op de gepercipieerde gevaarlijkheid van de dader. In een studie van Pipes en Allessi wordt aangetoond dat het betuigen van spijt in zaken waarin de dader verdacht wordt van serieuze aanranding leidt tot een lagere straf.[21] Naast de rol van spijt bij stereotypering heeft het betuigen van spijt ook een zelfstandig en meer direct effect op straftoemeting. Het is namelijk van invloed op de morele afkeuring van daad en dader door de rechter.[22] Door dit proces van gepercipieerde gevaarlijkheid en morele afkeuring verwachten we dat verdachten die tijdens de strafzitting spijt betuigen minder kans hebben op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf dan verdachten die geen spijt betuigen.

We toetsen de hypothesen aan de hand van gegevens uit gestructureerde en gestandaardiseerde observatielijsten die verzameld zijn bij zittingen van de politierechter in het voorjaar van 2010. Van alle zittingen in Nederland vindt de overgrote meerderheid, ruim 80%, plaats bij de politierechter, slechts een kleine 10% vindt plaats in de meervoudige kamer en de overige 10% bij de kinderrechter.[23]

Gegevens

Onze gegevens zijn afkomstig van observaties die zijn verricht tijdens politierechterzittingen (541 zaken). De observaties werden geregistreerd aan de hand van gestandaardiseerde checklists.[24] In totaal zijn in het voorjaar van 2010 tien verschillende rechtbanken bezocht: Alkmaar, Amsterdam, Arnhem, Breda, Den Bosch, Den Haag, Dordrecht, Haarlem, Utrecht en Zutphen. Van de geobserveerde zaken werd het aantal en het type delict(en) opgenomen waarvoor is veroordeeld, alsmede gegevens over eventuele eerdere veroordelingen, of de verdachte in voorlopige hechtenis heeft gezeten, of het zwaarste delict alleen of samen is gepleegd en de leeftijd van de verdachte. Er zal rekening worden gehouden met deze kenmerken als we de rol van kenmerken van de persoon van de verdachte bij het bepalen van de straf onderzoeken.

Op de verzamelde gegevens is de volgende selectie toegepast. Ten eerste hebben de analyses alleen betrekking op verdachten die zijn veroordeeld. Daarom zijn zaken verwijderd waarin sprake was van vrijspraak, ontslag van alle rechtsvervolging (OVAR) of aanhouding van de zitting (90 zaken). Daarnaast zijn zaken verwijderd waarin sprake was van andersoortige uitspraken, zoals vorderingen tot verlenging van de proeftijd of vorderingen tot de tenuitvoerlegging van een eerder opgelegde (deels) voorwaardelijke straf (7 zaken). Vervolgens zijn de zaken verwijderd waarin de straf van de rechter onbekend of onduidelijk was (3 zaken). Aangezien verdachten aanwezig moeten zijn op de strafzitting om te kunnen spreken of spijt te betuigen, zijn alle zaken verwijderd waarin de verdachte afwezig was tijdens het onderzoek ter terechtzitting (76 zaken). De voorafgaande restricties hebben geleid tot een bestand van 365 veroordeelden (68% van het originele aantal geobserveerde zaken).[25]

Straftoemeting

De strafsoort die de politierechter oplegt aan de verdachte staat centraal in dit onderzoek. Meer specifiek is onderzocht of een onvoorwaardelijke gevangenisstraf dan wel een andere straf is opgelegd (Wel = onvoorwaardelijke gevangenisstraf; Niet = geldboete, taakstraf, voorwaardelijke gevangenisstraf, schuldigverklaring zonder straf). Wanneer een onvoorwaardelijke gevangenisstraf in combinatie met een andere straf werd opgelegd, is deze ingedeeld als onvoorwaardelijke gevangenisstraf. In totaal is bij 81 verdachten een onvoorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd (22%) en bij de overige 284 verdachten (78%) een andere straf.

15. A. van Knippenberg, A. Dijksterhuis en D. Vermeulen, 'Judgment and memory of a criminal act: The effects of stereotypes and cognitive load', *European Journal of Social Psychology* 1999-29, p. 191-202.

16. D. Steffensmeier, J.T. Ulmer en J.H. Kramer, 'The interaction of race, gender and age in criminal sentencing: The punishment cost of being young, Black and male', *Criminology* 1998-36, p. 763-797 en D. Steffensmeier, J. Kramer en C. Streifel, 'Gender and imprisonment decisions', *Criminology* 1993-31, p. 411-446.

17. P. Linckens en J. de Looff, *Gevangeniswezen in getal*, Den Haag: Dienst Justitiële inrichtingen 2010.

18. Zie B. Rovers, *Klassenjustitie. Overzicht van onderzoek naar selectiviteit in de Nederlandse Strafrechtketen*, Rotterdam: Erasmus University 1999.

19. D. Steffensmeier en S. Demuth, 'Ethnicity and sentencing outcomes in U.S. federal courts: Who is punished more harshly?', *American Sociological Review* 2000-65(5), p. 705-729.

20. K.A. Drass en J.W. Spencer, 'Accounting for pre-sentencing recommendations: Typologies and probation officers' theory of office', *Social Problems* 1987-34(3), p. 277-293.

21. R.B. Pipes en M. Allessi, 'Remorse and a previously punished offense in assignment of punishment and estimated likelihood of a repeated offense', *Psychological Reports* 1999-85,p. 246-248.

22. Zie bijv. B.C. Everett en R.S. Nienstedt , 'Race, remorse, and sentence reduction: Is saying your sorry enough?', *Justice Quarterly* 1999-16(1), p. 99-122.

23. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 15-04-2011 via http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37961&D1=1-7&D2=0&D3=0&D4=0&D5=5-15&HDR=T&STB=G1,G2,G3,G4&VW=T.

24. Verschillende studenten van de opleiding Criminologie (Universiteit Leiden) hebben zittingen van de politierechter bijgewoond om de gestandaardiseerde checklist in te vullen. Voordat zittingen werden bijgewoond is een uitgebreide uitleg bij de checklist gegeven. Van elke volledige zitting is een checklist ingevuld.

25. Daarnaast komt het voor dat er een ontbrekende waarde is op een van de variabelen in ons model. Zo zijn er bijvoorbeeld 10 zaken waarin het onbekend was of de verdachte een Nederlands of buitenlands uiterlijk had. Indien er sprake is van een ontbrekende waarde wordt die verdachte verwijderd uit de logistische regressieanalyse.

De persoon van de verdachte

Tijdens de strafzittingen is geobserveerd of de verdachte Nederlands sprak of niet. Van alle verdachten spraken 315 verdachten de Nederlandse taal en spraken 47 een andere taal.[26] Uit de gegevens blijkt dat niet-Nederlands sprekende daders vergelijkbare delicten plegen als Nederlands sprekende daders; overwegend (winkel)diefstal. De niet-Nederlands sprekende daders vormen dus geen selecte groep op basis van het type delict waarvoor zij zijn veroordeeld. Verder zijn de niet-Nederlands sprekende daders ook naar verhouding in dezelfde rechtbanken berecht als de Nederlands sprekende daders; overwegend Den Haag en Amsterdam. Deze daders vormen dus ook geen selecte groep op basis van de rechtbank waarin die strafzittingen hebben plaatsgevonden.[27]

In de beoordeelde zaken gaat het om 185 verdachten met een Nederlands uiterlijk en 170 met een buitenlands uiterlijk. Om te onderzoeken of taal een effect heeft naast het hebben van een buitenlands uiterlijk zijn deze twee kenmerken als volgt samengevoegd:

1) verdachte heeft een Nederlands uiterlijk en spreekt Nederlands;
2) verdachte heeft een buitenlands uiterlijk en spreekt Nederlands;
3) verdachte heeft een buitenlands uiterlijk en spreekt niet de Nederlandse taal.[28]

Bij het observeren van gedrag van de verdachten tijdens de zittingen is onderscheid gemaakt tussen geen spijt betuigen, een beetje spijt betuigen, erg spijt betuigen, en heel erg spijt betuigen. Dit betrof (natuurlijk) de eigen, subjectieve interpretatie van de observanten.[29] Om de betrouwbaarheid van dit kenmerk te vergroten is ervoor gekozen slechts te onderzoeken of het al dan niet betuigen van spijt de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf beïnvloedt. In totaal waren er 149 verdachten die geen spijt hadden betuigd tijdens de strafzitting en 212 verdachten die wel spijt hadden betuigd. Verder waren van de 365 verdachten slechts 45 vrouw.

	Andersgestraften	Gevangenisgestraften
	Percentage	Percentage
Persoon van de verdachte		
Vrouw (N = 45)	91,1	8,9
Man (N = 320)	75,7	24,3
Geen spijt betuigd (N = 149)	76,5	23,5
Wel spijt betuigd (N = 212)	78,8	21,2
Ned. uiterlijk en spreekt Ned. (N = 182)	89,0	11,0
Buitenlands uiterlijk en spreekt Ned. (N = 125)	72,0	28,0
Buitenlands uiterlijk en spreekt geen Ned. (N = 45)	44,4	55,6
Controlevariabelen		
Rechtbank:		
Amsterdam (N = 87)	64,4	35,6
Den Haag (N = 142)	80,3	19,7
Haarlem (N = 43)	95,3	4,7
Utrecht (N = 57)	73,7	26,3
Overige rechtbanken (N = 36)	86,1	13,9
Type delict:		
Diefstal (N = 70)	57,1	42,9
Licht geweldsdelict (N = 49)	87,8	12,2
Bedreiging (N = 15)	73,3	26,7
Gekwalificeerde diefstal (N = 18)	27,8	72,2
Opium (N = 23)	78,3	21,7
Overige delicten (N = 148)	92,6	7,4
Zwaar geweldsdelict (N = 19)	78,9	21,1
Overig vermogensdelict (N = 23)	65,2	34,8
Overige controlevariabelen:		
Niet in voorlopige hechtenis (N = 270)	94,8	5,2
Wel in voorlopige hechtenis (N = 93)	28,0	72,0
Verdachte heeft geen strafblad (N = 94)	86,2	13,8
Verdachte heeft strafblad (N = 255)	73,3	26,7
Delict alleen gepleegd (N = 299)	80,3	19,7
Delict samen gepleegd (N = 66)	66,7	33,3
Verdachte is 18-30 jaar (N = 152)	78,9	21,1
Verdachte is 31-40 jaar (N = 93)	69,9	30,1
Verdachte is 41-50 jaar (N = 77)	77,9	22,1
Verdachte is ouder dan 50 jaar (N = 37)	89,2	10,8

Tabel 1: Beschrijvende resultaten van andersgestraften (N = 284) en gevangenisgestraften (N = 81)

Resultaten

Tabel 1 laat zien dat een typische dader die een gevangenisstraf krijgt opgelegd in voorlopige hechtenis heeft gezeten, een strafblad heeft, in de leeftijdscategorie 31 tot 40 jaar valt, is veroordeeld voor gekwalificeerde diefstal en een zitting heeft gehad die in Amsterdam plaatsvond.[30] Met name daders die een delict hadden gepleegd dat is ingedeeld in de categorie 'overige delicten', zijn veroordeeld tot een andersoortige straf dan onvoorwaardelijke gevangenisstraf. De categorie 'overige delicten' bestaat voor het merendeel uit wegenverkeerswetdelicten. Daarnaast is ook te zien dat met name verdachten die ouder zijn dan 50 jaar en van wie de zitting plaatsvond in Haarlem, minder vaak worden veroordeeld tot een gevangenisstraf.

Tabel 1 laat verder zien dat mannen vaker worden veroordeeld tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf dan vrouwen. Daarnaast is het aandeel van de verdachten die geen spijt betuigen enigszins groter in de tot gevangenisstraf veroordeelden in vergelijking met verdachten die wel spijt betuigen. Wanneer we de resultaten van het uiterlijk en de taal van de verdachte bestuderen, vallen twee bevindingen op. Met name de groep die er Nederlands uitziet en ook Nederlands spreekt, is ondervertegenwoordigd bij de tot gevangenisstraf veroordeelden en juist die daders die er buitenlands uitzien en ook niet de Nederlandse taal spreken, zijn oververtegenwoordigd bij de populatie van gevangenisgestraften. Deze bevindingen sluiten aan bij de verwachtingen die eerder waren geformuleerd.

Het al dan niet betuigen van spijt beïnvloedt de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf niet significant

Echter, bij interpretatie van de gegevens uit tabel 1 is geen rekening gehouden met verschillende kenmerken waarvan bekend is dat zij een rol spelen bij de straftoemetingsbeslissing, namelijk het type delict dat is gepleegd, het al dan niet aanwezig zijn van justitiële documentatie, of de verdachte in voorlopige hechtenis heeft gezeten, de rechtbank waar de zitting plaatsvond, het aantal feiten waarvan de persoon wordt verdacht en of het delict alleen is gepleegd of samen. In een aparte analyse (een zogeheten logistische regressieanalyse) die wij uitvoerden, is dat wel gedaan (zie tabel 2). Op die wijze zijn uitspraken te doen over de *zelfstandige* invloed van kenmerken van de persoon van de verdachte op de straftoemetingsbeslissing.[31]

De resultaten in tabel 2 laten zien dat de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf groter is voor mensen die in voorlopige hechtenis hebben gezeten, voor daders tussen de 31 tot 40 jaar oud in vergelijking met de jongste en oudste verdachten, als de veroordeling plaatsvond in de Rechtbank Utrecht of Den Haag en als de verdachte wordt veroordeeld voor gekwalificeerde diefstal. Met name de lichte geweldsdelicten en categorie overige delicten, die voor een groot deel uit wegenverkeerswetdelicten bestaat, leiden tot een lagere kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

Verder blijkt uit de resultaten van tabel 2 dat kenmerken van de persoon van de verdachte ook zelfstandig van invloed zijn op de kans op een onvoorwaardelijke straf. Vrouwen worden minder snel veroordeeld tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. De odds voor vrouwen om veroordeeld te worden tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf blijken ruim 6,5 keer lager in vergelijking met mannen. Daarnaast blijken daders met een Nederlands uiterlijk die ook de Nederlandse taal spreken de minste kans te hebben om veroordeeld te worden tot een gevangenisstraf. In vergelijking met die groep zijn de odds om veroordeeld te worden tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor daders met een buitenlands uiterlijk die de Nederlandse taal spreken ruim vijf keer hoger. De groep die echter nog zwaarder wordt gestraft, is de groep daders met een buitenlands uiterlijk die niet de Nederlandse taal spreekt. De odds voor hen om veroordeeld te worden tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf zijn ruim twintig keer hoger in vergelijking met mensen met een Nederlands uiterlijk. Alle hiervoor beschreven resultaten zijn statistisch significant, zoals ook in tabel 2 is weergegeven. Verder wijst de analyse uit dat het al dan niet betuigen van spijt de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf niet significant beïnvloedt. De kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf is dus niet anders voor daders die wel spijt betuigen in vergelijking met daders die geen spijt betuigen.

	Exp (B)	Sign	S.E.
Onafhankelijke variabelen			
Vrouw	,151	**	,832
Wel spijt betuigd	1,527		,497
Ned. uiterlijk en spreekt Ned.	ref.	ref.	ref.
Buitenlands uiterlijk en spreekt Ned.	5,251	***	,593
Buitenlands uiterlijk en spreekt geen Ned.	20,654	***	,797
Controlevariabelen			
Rechtbank:			
Amsterdam	ref.	ref.	ref.
Den Haag	3,018	*	,666
Haarlem	,792		1,156
Utrecht	9,215	***	,804
Overige rechtbanken	1,944		,849
Type delict:			
Diefstal	ref.	ref.	ref.
Licht geweldsdelict	,205	**	,772
Bedreiging	2,007		1,093
Gekwalificeerde diefstal	16,587	***	1,014
Opium	,953		,913
Overige delicten	,149	***	,683
Zwaar geweldsdelict	,395		1,115
Overig vermogensdelict	1,382		,867
Overige controlevariabelen:			
Wel in voorlopige hechtenis	64,909	***	,577
Verdachte heeft strafblad	2,125		,659
Delict samen gepleegd	,757		,613
Aantal feiten waarvoor veroordeeld	,719		,305
Verdachte is 18-30 jaar	ref.	ref.	ref.
Verdachte is 31-40 jaar	2,646	*	,574
Verdachte is 41-50 jaar	1,438		,616
Verdachte is ouder dan 50 jaar	,660		1,059
Pseudo R2 (Nagelkerke)	72,1%		

* $p < .10$; ** $p < .05$; *** $p < .01$

Tabel 2: Logistische regressieanalyse onvoorwaardelijke gevangenisstraf (N = 333)

Conclusie en discussie

Het doel van deze studie was om voor de Nederlandse situatie te onderzoeken in hoeverre bepaalde kenmerken van de persoon van de verdachte een eigenstandige invloed hebben op straftoemeting. Met name hebben wij

26. Van zes personen die Nederlands spreken en twee personen die niet de Nederlandse taal spreken, is bekend dat zij gebruik hebben gemaakt van het zwijgrecht. Van de overige verdachten die niet Nederlands spreken, is niet bekend of er een tolk aanwezig was of welke taal ze dan wel spraken. De focus in dit onderzoek is daarmee beperkt tot de invloed van het al dan niet spreken van de Nederlandse taal op de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

27. Deze resultaten zijn niet gepresenteerd in dit artikel. Geïnteresseerde lezers kunnen deze gegevens opvragen bij de auteurs.

28. Er waren slechts twee personen met een Nederlands uiterlijk die niet de Nederlandse taal spraken. Deze personen zijn verwijderd voor vervolganalyses aangezien de groep te klein is.

29. Observanten hebben op basis van eigen interpretatie aangegeven in hoeverre de verdachte spijt betuigd heeft.

30. De rechtbanken waar minder dan tien observaties zijn gedaan, zijn samengevoegd in de categorie 'overig'. Voor de overzichtelijkheid is ervoor gekozen het aantal feiten waar de dader voor is veroordeeld niet op te nemen in deze tabel. Geïnteresseerden kunnen deze resultaten opvragen bij de auteurs.

31. In een aparte analyse is onderzocht of de verschillende kenmerken in het model problematisch onderling met elkaar samenhangen. De resultaten van die analyse laten zien dat dit niet het geval is. Alle VIF-waarden zijn lager dan 1,5. De laagste en hoogste waarde van de bivariate correlaties zijn respectievelijk 0,0 en 0,7. De correlatie tussen voorlopige hechtenis en een onvoorwaardelijke gevangenisstraf is 0,7. De resultaten van tabel 2 veranderen niet van richting en significantie wanneer voorlopige hechtenis niet wordt opgenomen in het model.

ons gericht op de rol van het al dan niet betuigen van spijt en het gecombineerde kenmerk van een al dan niet Nederlands uiterlijk met het al dan niet spreken van de Nederlandse taal bij het bepalen van de straf. Bij het vaststellen van die relaties werd rekening gehouden met andere kenmerken waarvan bekend is dat zij een rol kunnen spelen bij de straftoemeting, zoals delictskenmerken en kenmerken van criminele geschiedenis. Voor Nederland, maar ook internationaal is dit voor zover ons bekend de eerste studie die dat doet op basis van directe observaties tijdens strafzittingen en kwantitatieve analyses.

Het zwaarst gestraft werden de daders met een buitenlands uiterlijk die ook niet de Nederlandse taal spraken tijdens de strafzitting

De resultaten van deze studie zijn gebaseerd op observaties tijdens strafzittingen bij de politierechter in Nederland in het voorjaar van 2010 (N = 333). Voor deze studie zijn alleen de zittingen geselecteerd waar de verdachte bij aanwezig was. Onze bevindingen lieten zien dat van de controlevariabelen het type delict en het al dan niet in voorlopige hechtenis hebben gezeten de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf beïnvloeden. Daarnaast vonden we ook verschillen in de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf tussen rechtbanken; wat duidt op regionale verscheidenheid.[32] Deze gevonden effecten sluiten aan bij bevindingen in eerder onderzoek en de 'focal concerns' theorie.

De hoofdbevindingen van het onderzoek lieten zien dat daders met een Nederlands uiterlijk die ook de Nederlandse taal spraken tijdens de zitting de minste kans hadden op een gevangenisstraf. Het zwaarst gestraft werden de daders met een buitenlands uiterlijk die ook niet de Nederlandse taal spraken tijdens de strafzitting. De odds op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor deze laatste groep zijn ruim twintig keer hoger in vergelijking met mensen met een Nederlands uiterlijk en ongeveer twee keer hoger in vergelijking met mensen met een buitenlands uiterlijk die de Nederlandse taal spreken. De resultaten lieten verder zien dat de odds op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor vrouwen ruim 6,5 keer lager is in vergelijking met mannen. Dit zijn zelfstandige effecten, dus onafhankelijk van andere kenmerken van de zaak waarvoor gecontroleerd is in onze analyses, zoals het aantal en het type delict(en) en het al dan niet hebben van een strafblad. Het al dan niet betuigen van spijt door de verdachte tijdens de strafzitting heeft geen invloed op de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Daarnaast laten de resultaten zien dat van de controlevariabelen het al dan niet hebben van een strafblad, het aantal feiten waar de verdachte voor is veroordeeld en het uitgangsdelict al dan niet samen te hebben gepleegd geen significante invloed hebben op de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

De bevinding dat vrouwen minder kans hebben op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf sluit aan bij bevindingen in eerder onderzoek[33] en kan verklaard worden aan de hand van de 'focal concerns' theorie die veronderstelt dat rechters vrouwen als minder gevaarlijk inschatten. Het effect van het al dan niet spreken van de Nederlandse taal is multi-interpretabel. Ten eerste kan het effect van het al dan niet spreken van de Nederlandse taal door de verdachte worden verklaard aan de hand van bewust of onbewust gebruik van (negatieve) stereotyperingen door rechters om de gevaarlijkheid van de dader te bepalen. Ten tweede kan het niet spreken van de Nederlandse taal het direct uitdrukken van emoties en gevoelens belemmeren. Ten derde kan een andere, meer praktische, reden worden aangedragen voor het substantiële effect van het al dan niet spreken van de Nederlandse taal door de verdachte. Indien verdachten de Nederlandse taal niet beheersen, zal een rechter wellicht geen taakstraf willen opleggen vanwege de problemen die bij de tenuitvoerlegging daarvan kunnen ontstaan door het niet beheersen van het Nederlands. Bij het wegvallen van deze strafoptie zou de rechter dan eerder geneigd zijn een gevangenisstraf op te leggen. Indien de taakstraf die anders opgelegd zou worden, relatief gezien kort is, zou het echter ook mogelijk zijn om in een dergelijk geval eerder een geldboete op te leggen. Het is dus onduidelijk hoe dit de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf precies beïnvloedt.

Het betuigen van spijt tijdens de strafzitting heeft geen effect op de straftoemeting in ons onderzoek, terwijl dit op basis van de theorie wel de verwachting was. Ook in eerder onderzoek met gegevens uit de Verenigde Staten is aangetoond dat het betuigen van spijt van invloed kan zijn op de gepercipieerde gevaarlijkheid van de dader[34] en dat het betuigen van spijt in zaken waarin de dader verdacht wordt van serieuze aanranding leidt tot een lagere strafeis.[35] Een mogelijke verklaring waarom in het huidige onderzoek geen effect werd gevonden, is onze beperking tot zittingen van de politierechter waar relatief minder ernstige delicten worden behandeld. Het zou kunnen zijn dat het betuigen van spijt bij bepaalde delicten wel effect heeft op de straftoemeting, bijvoorbeeld in ernstigere zaken als zware mishandeling, verkrachting, doodslag en moord. Om meer inzicht te geven in het effect van spijt op straftoemeting zou toekomstig onderzoek zich kunnen richten op zaken waarin ook deze ernstigere delicten behandeld worden. Daarnaast hebben wij spijt alleen gemeten door te onderzoeken in hoeverre het expliciet betuigen van spijt tijdens de strafzitting invloed heeft op straftoemeting. Voor vervolgonderzoek zou het goed zijn om dit aan te vullen met een maat voor geloofwaardigheid van de spijtbetuiging en verduidelijking waarvan de verdachte precies aangeeft spijt te hebben.

Met betrekking tot taal heeft dit onderzoek zich slechts gericht op het al dan niet spreken van de Nederlandse taal. Voor vervolgonderzoek zou taal uitgebreider onderzocht kunnen worden waarbij ook aandacht wordt geschonken aan, bijvoorbeeld, verdachten die gebrekkig Nederlands spreken of een sterk buitenlands accent heb-

Stereotyperingen spelen juist een rol bij beslissingen die onder tijdsdruk genomen moeten worden

ben. Verder zouden we op basis van de theorie verwachten dat een negatieve stereotypering meer geldt voor mensen die bijvoorbeeld een niet-westerse taal spreken in vergelijking met een verdachte die bijvoorbeeld Engels spreekt. Bij vervolgonderzoek zou daarom ook onderscheid gemaakt kunnen worden naar welke taal de verdachte spreekt tijdens de rechtszitting. Dit laatste geldt overigens ook voor het uiterlijk van de dader. Voor vervolgonderzoek zou het aan te bevelen zijn om meer onderscheid te maken tussen verschillende etniciteiten en tevens gebruik te maken van kenmerken zoals het geboorteland van de dader en het geboorteland van de ouders van de dader.

Dat mannen en daders met een buitenlands uiterlijk die niet de Nederlandse taal spreken tijdens de strafzitting een substantieel verhoogde kans hebben op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf zou op gespannen voet kunnen staan met het doel van consistentie in straftoemeting in Nederland. Ten behoeve van een consistentere straftoemeting zijn in Nederland sinds de jaren negentig verschillende richtlijnen geïntroduceerd.[36] Daarnaast behoeft dit extra aandacht, omdat het gaat over de zwaarste straf die in Nederland opgelegd kan worden aan daders. Uit onderzoek is bekend dat gevangenisstraffen (onbedoelde) effecten kunnen hebben, zoals een grotere kans om te scheiden[37] en verminderde kansen op de arbeidsmarkt[38]. Deze relaties kunnen vervolgens leiden tot een langdurige criminele carrière.[39] De selectie van welke daders een onvoorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd krijgen, heeft dus ook consequenties voor de verdere levens van deze individuen.

Toekomstig onderzoek zal moeten aantonen of ook tijdens zittingen van de meervoudige kamer deze effecten gevonden worden. In dergelijke zittingen hoeft de rechter niet direct een beslissing te nemen over de straftoemeting zoals wel het geval is bij de politierechter. Dat heeft wellicht consequenties voor de beslissingen die worden genomen en de mogelijke rol van stereotypering daarbij. Immers, zoals hiervoor besproken, spelen stereotyperingen juist een rol bij beslissingen die onder tijdsdruk genomen moeten worden. Bij straftoemeting door een meervoudige kamer kan daar veel minder sprake van zijn dan bij de beslissing direct na het onderzoek ter terechtzitting door een politierechter. Bovendien zijn er drie rechters bij de straftoemetingsbeslissing betrokken in de meervoudige kamer; wat een mediërende werking kan hebben. Drie rechters zouden verschillende meningen kunnen hebben, zodat de uiteindelijke straf een compromis is van drie mogelijk verschillende ideeën over de straftoemeting. Voor toekomstig onderzoek is het tevens belangrijk om invloeden van rechterkenmerken op straftoemeting te onderzoeken.

In eerder empirisch onderzoek naar straftoemeting zijn de mogelijke effecten van specifieke omstandigheden tijdens de zitting nog weinig onderzocht. De aandacht in de onderzoekstraditie naar het verklaren van verschillen in straftoemeting gaat vooral uit naar demografische kenmerken van de dader en verschillen in straftoemeting tussen rechters en rechtbanken. Deze bijdrage toont het belang aan van wat zich op de zitting afspeelt in het straftoemetingsonderzoek. Toekomstig onderzoek zou zich verder moeten richten op het effect van zittingskenmerken op straftoemeting. •

32. Zie voor meer informatie over regionale verscheidenheid ook J.T. Ulmer, *Social Worlds of Sentencing: Court Communities under Sentencing Guidelines*, Albany, NY: State University of New York Press 1997.

33. K. Daly en R.L. Bordt, 'Sex effects and sentencing: An analyses of the statistical literature', *Justice Quarterly* 1995-12(1), p. 141-175.

34. K.A. Drass en J.W. Spencer, 'Accounting for pre-sentencing recommendations: Typologies and probation officers' theory of office', *Social Problems* 1987-34(3), p. 277-293.

35. R.B. Pipes en M. Allessi, 'Remorse and a previously punished offense in assignment of punishment and estimated likelihood of a repeated offense', *Psychological Reports* 1999-85, p. 246-248.

36. G.K. Schoep en P. M. Schuyt, *Instrumenten ter ondersteuning van de rechter bij de straftoemeting*, Leiden, E.M. Meijers Instituut 2005.

37. R. Apel, A.A.J. Blokland, P. Nieuwbeerta en M. van Schellen, 'The impact of imprisonment on marriage and divorce: A risk set matching approach', *Journal of Quantitative Criminology* 2010-26, p. 269-300.

38. D. Pager, 'The mark of a criminal record', *American Journal of Sociology* 2003-108, p. 937–975.

39. D.S. Nagin, F.T. Cullen en C.L. Jonson. 'Imprisonment and re-offending', in: M. Tonry (Ed.), *Crime and Justice: A Review of Research, Volume 38*, Chicago: University of Chicago Press 2009, p. 115-200.